

Kamil Zeidler

Uniwersytet Gdański

kamil.zeidler@prawo.ug.edu.pl

PRAKSEOLOGIA MIĘDZYNARODOWA, CZYLI PRZYPOMNIENIE PEWNEGO POMYSŁU

1. Ważnym i niezwykle pomysłowym polskim wkładem w XX-wieczną filozofię jest rozwinięcie prakseologii, czyli nauki o skutecznym działaniu, co zawdzięczamy w głównej mierze Tadeuszowi Kotarbińskiemu¹, a także środowisku, które zapalone jego propozycją, podążyło jego śladami². W szerszym kontekście myśl prakseologiczna stworzyła solidny fundament pod teorie organizacji, mające aspiracje do naukowości, nie tylko rudymen tarnej poradnikowości. Co godne odnotowania, ogólna teoria skutecznego działania zwróciła także uwagę nauki prawa międzynarodowego, gdzie przywołania wymaga zarówno artykuł Janusza Gilasa pt. *Przesłanki prakseologiczne badań stosunków międzynarodowych*³, jak i jego autorstwa hasło „Prakseologia międzynarodowa” w znanej *Encyklopedii prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych*⁴. Później pomysł ten – choć

¹ Zob.: T. Kotarbiński, *Wybór pism*, t. 1, *Myśli o działaniu*, Warszawa 1957; *idem*, *Traktat o dobrej robocie*, Wrocław 1975; *idem*, *Hasło dobrej roboty*, Warszawa 1975; *idem*, *Dzieła wszystkie. Prakseologia*, cz. 2, Wrocław 2003; zob. też: *idem*, *Sprawność i błąd (z myślą o dobrej robocie nauczyciela)*, Warszawa 1970; *idem*, *Drogi dociekań własnych. Fragmenty filozoficzne*, Warszawa 1986; *idem*, *Myśli o ludziach i ludzkich sprawach*, Warszawa 1986; jak pisze T. Pszczołowski: „Właściwym twórcą słownictwa prakseologicznego jest prof. dr Tadeusz Kotarbiński, który budując zręby prakseologii, zaprojektował jej terminologię”, zob. T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978, s. 5.

² Zob. w szczególności: T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia prakseologii...*; *idem*, *Zasady sprawnego działania. Wstęp do prakseologii*, Warszawa 1982; *idem*, *Dylematy sprawnego działania*, Warszawa 1982; zob. też: W. Gasparski, *Prakseologia – wariacje na temat...*, „Prakseologia” 2010, nr 150, s. 25–34; R. Banajski, *Jak uobecniła się prakseologia w Polsce?*, „Prakseologia” 2015, nr 157, s. 5–22.

³ J. Gilas, *Przesłanki prakseologiczne badań stosunków międzynarodowych*, „Studia Nauk Politycznych” 1975, nr 4.

⁴ J. Gilas, *Prakseologia międzynarodowa* [w:] *Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych*, red. A. Klafkowski, J. Simonides, R. Frelek, J. Gilas, M. Perczyński, Warszawa 1976, s. 300.

prakseologia międzynarodowa pojawiała się w literaturze⁵ – nie rozwinął się jednak tak, jakbyśmy mogli tego oczekiwać. A szkoda! Sięganie bowiem do myśli prakseologicznej, także w jej normatywnym wymiarze, jest ze wszech miar zasadne i celowe w bodaj każdej dziedzinie ludzkiej aktywności. Niestety, wydaje się jednak, że dziś pomysł i dorobek prakseologiczny polskich filozofów idzie w zapomnienie, podobnie jak często marginalizuje się logikę, zapominając chyba, że to ona dostarcza narzędzi służących poprawności każdej pracy umysłowej⁶. A przecież polska myśl prakseologiczna rozwijała się przez pewien czas – także już po śmierci T. Kotarbińskiego – bardzo dynamicznie, czego przykłady można znaleźć w periodyku naukowym pt. „Prakseologia”⁷. Celem niniejszego artykułu jest przypomnienie „hasła dobrej roboty” w odniesieniu do prawa w ogólności, a prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych w szczególności⁸. Tym bardziej to okazja trafiona, że Szanowny Jubilat Profesor Andrzej Drzewicki istotną część swej kariery zawodowej poświęcił właśnie praktyce prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych; a to właśnie tej praktyki prakseologia dotyczy się w pierwszej kolejności.

2. Prakseologia jest to ogólna teoria sprawnego działania, czy też inaczej nauka o skutecznym i celowym działaniu⁹. Poszukując najszerszych uogólnień odnoszących się do wszelkich form świadomego i celowego działania rozpatrywanego

⁵ Zob.: J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zarys wykładu*, Olsztyn 2005, rozdz. I, podrozdz. 5.2. *Prakseologia międzynarodowa*; T. Wasilewski, *Stosunek wzajemny: porządek międzynarodowy, prawo międzynarodowe, europejskie prawo wspólnotowe, prawo krajowe*, Toruń 2010 (rozdz. I, podrozdz. 3. *Prakseologia międzynarodowa a prawo międzynarodowe*); A. Szpak, *Prawo międzynarodowe, moralność międzynarodowa, normy polityczne i prakseologia międzynarodowa – wzajemne relacje*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne” 2010, nr 26, ss. 161–176; A. Szpak, *Stosunki międzynarodowe a prawo międzynarodowe* [w:] *Stosunki międzynarodowe. Wokół zagadnień teoretycznych*, red. K. Kaćka, Toruń 2014, s. 207–230; M. Sułek, *Prakseologiczna teoria stosunków międzynarodowych*, „Przeгляд Strategiczny” 2012, nr 1, s. 35–49.

⁶ Zob.: B. Czernecka-Rej, *Pogranicze logiki i prakseologii w pracach Ewy Żarneckiej-Biały*, „Prakseologia” 2011, nr 151, s. 223–235; *eadem*, *Praktyczny aspekt logiki (Stanowisko Kazimierza Ajdukiewicza)*, „Prakseologia” 2012, nr 152, s. 227–239.

⁷ „Prakseologia” jest ogólnopolskim czasopiśmie naukowym ukazującym się od 1962 r. (na początku jako „Materiały Prakseologiczne”) wydawanym przez Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk; zob. R. Banajski, *Jubileusz „Prakseologii”*, „Prakseologia” 2010, nr 150, s. 11–24.

⁸ Prawo międzynarodowe i stosunki międzynarodowe w ujęciu prakseologicznym muszą być traktowane łącznie, a to dlatego, że: „Prawo międzynarodowe bowiem nie może być oderwane od stosunków międzynarodowych, od rzeczywistości, w której obowiązuje. Z kolei stosunki międzynarodowe – nie uwzględniające prawa międzynarodowego – są pozbawione fundamentu, na którym możliwe jest funkcjonowanie społeczności międzynarodowej. Istnienie normatywnych podstaw stosunków międzynarodowych, konieczność przestrzegania norm prawa międzynarodowego nie ulegają wątpliwości”, *Od redakcji* [w:] *Encyklopedia prawa międzynarodowego ...*, s. 5.

⁹ Piszę o tym: K. Zeidler, *Prakseologia* [w:] *Leksykon retoryki prawniczej. 100 podstawowych pojęć*, red. P. Rybiński, K. Zeidler, wyd. 2, Warszawa 2018, s. 136–137.

ze względu na sprawność, konstruuje i uzasadnia dyrektywy praktyczne, czyli nakazy i zakazy oraz zalecenia i przestrogi dotyczące wzmaganania sprawności i unikania niesprawności w działaniu. Przedmiotem zainteresowania prakseologii są wszelkie formy usprawnienia sposobów działania wspólne dla wszelkich umiejętności praktycznych¹⁰. Do najważniejszych działów prakseologii należą: teoria organizacji, ogólna teoria walki, epistemologia pragmatyczna, metodologia projektowania i inne; szczególnie zaś jest ona powiązana z logiką, metodologią, aksjologią, ogólną teorią działania, ogólną teorią zdarzeń, ogólną teorią systemów, a także z teorią gier, teorią podejmowania decyzji, teorią informacji i wieloma naukami szczegółowymi¹¹. Naczelnym postulatem prakseologii jest kierowanie się przede wszystkim wymogami skuteczności działania w zakresie osiągnięcia zamierzonych celów. Prakseologia dotyczy wszystkich sfer ludzkiej aktywności, którą nakazuje badać z punktu widzenia sprawności i skuteczności działań.

Nadrzędnym celem prakseologii jest jednak przede wszystkim jej adaptowalność do problemów szczegółowych, co w dalszej konsekwencji – po stworzeniu prakseologii jako ogólnej teorii sprawnego działania – prowadzi do prakseologii szczegółowych, tworzonych w ramach poszczególnych rodzajów i sfer ludzkiej aktywności, podobnie jak ogólna metodologia nauk dostarcza narzędzi, które są uszczegółowiane już w ramach poszczególnych nauk¹². Wyciągnięcie wniosków ogólnych, stworzenie spójnego zespołu sądów generalizujących jest więc po to, aby móc następnie poddać go testowi praktycznego działania na różnych polach ludzkiej pracy umysłowej i różnego rodzaju działań praktycznych. I tu następuje sprzężenie zwrotne (tzw. *feedback*), gdzie przydatność zaleceń ogólnych weryfikuje praktyka tak, aby znów móc ulepszony zespół twierdzeń aplikować w praktyce. Taki jest więc cel refleksji ogólnej dotyczącej skuteczności ludzkich działań, aby po opracowaniu zaleceń generalnych szukać ich adaptacji na gruncie praktycznym, czego efektem jest tworzenie prakseologii szczegółowych – tak jak ma to miejsce w wypadku prakseologii międzynarodowej.

3. Janusz Gilas pisze, że: „Podmioty działające w sferze międzynarodowej kierują się w pierwszym rzędzie wymogami skuteczności działania w zakresie

¹⁰ Por.: P. Cabała, *Prakseologiczna analiza działania*, „Prakseologia” 2007, nr 147, s. 9–17.

¹¹ T. Pszczołowski, *Mała encyklopedia...*, s. 180.

¹² T. Kotarbiński pisze: „Pojęcie uzasadniania prowadzi do dziedziny metodologii nauk. Dzieli się ona na ogólną i szczegółową. Ogólna metodologia nauk zajmuje się ogólnymi metodami pracy naukowej, przede wszystkim zaś metodami uzasadniania twierdzeń i metodami konstrukcji systemów naukowych. Rozważa w tym celu m.in. pojęcie rozumowania i wyróżnia odmiany rozumowania. Analizuje metodę dedukcyjną i metodę indukcyjną budowania systemów naukowych. Metodologia szczegółowa bierze za punkt wyjścia klasyfikację nauk i zastanawia się nad odrębnościami ich poszczególnych rodzajów [...]. Do jej dziedziny dociekań należy także klarowanie pojęć właściwych danej kategorii nauk”, T. Kotarbiński, *Kurs logiki dla prawników*, Warszawa 1975, s. 8.

osiągania założonych celów”¹³, a: „Zbiór zasad skutecznego działania w stosunkach międzynarodowych określić można jako prakseologię międzynarodową”¹⁴, co więcej: „Motyw sprawności występuje w działalności zespołów ludzkich reprezentujących państwa w stosunkach międzynarodowych, jak mężów stanu, dyplomatów, podobnie jak w działalności państw lub tworów aspirujących do uzyskania własnej państwowości, spełnia też ważną rolę w działalności organizacji międzynarodowych, wtedy gdy stawiają one sobie za zadanie osiągnięcie uzgodnionych celów wobec jakiegoś państwa lub grupy państw”¹⁵. Można to uzupełnić stwierdzeniem Agnieszki Szpak, że: „Stosunki międzynarodowe regulowane są nie tylko przez prawo międzynarodowe, ale również przez moralność międzynarodową, normy polityczne, prakseologię międzynarodową, a nawet normy kurtuazji międzynarodowej”¹⁶.

Te cztery cytaty wystarczą, aby nie tylko zrozumieć, ale też z przekonaniem potwierdzić, że z jednej strony skuteczność jest – a przynajmniej winna być – podstawowym celem działań podejmowanych w sferze stosunków międzynarodowych zarówno przez podmioty prawa międzynarodowego, członków społeczności międzynarodowej w ogólności, jak i poszczególnych przedstawicieli państw w ich różnych rolach międzynarodowych, a także przedstawicieli i pracowników organizacji międzynarodowych. Skuteczność to równocześnie kryterium oceny takich działań.

Dalej J. Gilas dzieli reguły prakseologiczne na te, które dotyczą kooperacji, oraz te, które dotyczą konfliktów¹⁷. Nie dzieląc ich według tego kryterium, podaje przykłady reguł prakseologicznych w stosunkach międzynarodowych: 1) reguła, by w rokowaniach międzynarodowych rozszerzyć w taki sposób krąg problemów stanowiących ich przedmiot, aby druga strona mogła także uzyskać jakąś korzyść; 2) reguła prowadzenia rokowań tajnie; 3) reguła prowadzenia działań w zespole państw, by zminimalizować efekty ewentualnej porażki; 4) reguła uciekania się do techniki faktów dokonanych; 5) reguła niewiązania się zobowiązaniami międzynarodowymi, aby uzyskać jak najszerszą swobodę ruchu; 6) reguła przerwania inicjatywy na przeciwnika¹⁸. Przykłady te można po wielokroć mnożyć, rozbudowując równocześnie katalog takich reguł; a doświadczony dyplomata będzie zapewne potrafił ich listę uzupełniać, czerpiąc ze swej praktyki i obycia międzynarodowego.

¹³ J. Gilas, *Prakseologia...*, s. 300.

¹⁴ *Ibidem*, s. 300.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ A. Szpak, *Stosunki międzynarodowe...*, s. 217.

¹⁷ Kryterium to nie będzie miało tu jednak zastosowania, bowiem niektóre z przywołanych dalej reguł mogą być równocześnie regułami kooperacji i regułami konfliktu; por. T. Kotarbiński, *Z Zagadnień ogólnej teorii walki* [w:] *idem, Wybór pism*, t. I, *Myśli o działaniu*, Warszawa 1957, s. 547 i nn.

¹⁸ J. Gilas, *Prakseologia ...*, s. 300.

Z drugiej jednak strony skuteczność w stosunkach międzynarodowych nie jest wartością bezwzględną i nieograniczoną. A w określonych sytuacjach postulat skuteczności działania może stać w sprzeczności nie tylko z normami prawnymi, ale także normami etycznymi (moralnością międzynarodową). To właśnie prawo międzynarodowe wprowadza liczne ograniczenia realizacji założonego lub choćby potencjalnego celu działań członków społeczności międzynarodowej. Janusz Gilas pisze wprost, że: „Moralność międzynarodowa i prawo międzynarodowe starają się ograniczyć także sposoby osiągnięcia założonych celów, które są szczególnie groźne dla społeczności międzynarodowej”¹⁹. Stąd można reguły prakseologiczne dalej porządkować na takie, które są zgodne z prawem międzynarodowym, a co najmniej nie naruszają prawa międzynarodowego, i takie, które stanowią naruszenie norm prawa międzynarodowego.

Wprowadzając powyższe rozróżnienie, A. Szpak wymienia pośród reguł zgodnych z prawem międzynarodowym i – jak autorka dodaje – moralnością międzynarodową następujące: 1) prowadzenie rokowań na możliwie najniższym szczeblu, tak aby zachować możliwość manewru na wypadek fiaska; można wówczas obarczyć winą za niepowodzenie takich rokowań przedstawiciela państwa, który rokowania prowadził, co byłoby utrudnione, gdyby toczyły się one na wysokim szczeblu (np. ministra lub wicepremiera); co więcej, przedstawiciela niskiego szczebla można odwołać w trakcie trwania negocjacji, gdy te zmierzają w niesatysfakcjonującym kierunku; 2) tajne prowadzenie rokowań; szczególnie w kwestiach delikatnej materii, takich jak rozbrojenie czy negocjacje z terrorystami; gdyby rokowania toczyły się jawnie, wówczas do wiadomości publicznej przedostawałyby się informacje, których ujawnienie nie służyłoby tak samym rokowaniom, jak i interesom stron; co więcej, przeciągające się negocjacje mogą wywoływać niezadowolenie opinii publicznej; w końcu jawne

¹⁹ *Ibidem*, s. 300; *ad exemplum* pisze on dalej: „Na tle zakazu groźby użycia siły, zawartego w Kartach Narodów Zjednoczonych, prawo międzynarodowe przeciwstawia się realizacji celów niezgodnych z normami tego prawa już we wstępnych stadiach działania danego państwa. Wyprowadzić stąd można zasadę przeciwstawiania się przez zorganizowaną społeczność międzynarodową przeprowadzaniu prób diagnostycznych i prób ćwiczebnych, jeśli ich wykonanie zawiera element groźby użycia siły. Zakaz prób konatywnych zmierzających do realizacji celów sprzecznych z normami prawa międzynarodowego ma natomiast charakter bezwzględny. W wypadku prób zmierzających do zajęcia terytorium może dojść do uznania ich za akt agresji, a co za tym idzie – zostaną zastosowane sankcje. Prawo międzynarodowe nie zostało jednak w pełni dostosowane do wymogów przeciwstawiania się niebezpiecznym, choć skutecznym środkom działania. Np. nie ma obowiązkowej jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Szereg norm zapobiegających niebezpiecznym technikom prakseologicznym znajduje się jeszcze w stadium rozwoju, jak np. instytucja stref bezatomowych zapobiegająca technice faktów dokonanych, instytucje kontroli lub gwarancji międzynarodowych”. Warto zauważyć przy tym, że od czasu, gdy słowa te zostały napisane, doszło do istotnego rozwoju współczesnego prawa międzynarodowego, a także pojawiały się nowe problemy w stosunkach międzynarodowych, w reakcji na które podejmowane były bardzo różne próby radzenia sobie z tymi problemami.

negocjacje są narażone na różne naciski ze strony przeróżnych podmiotów i grup interesów; 3) rozszerzenie podmiotowe, które polega na tym, że jeśli osiągnięcie celu nie jest możliwe w danej grupie państw, a włączenie innych zwiększa szanse, to należy je włączyć; 4) rozszerzenie przedmiotowe, które polega na tym, że jeżeli dane państwo chce osiągnąć cel zależny od zgody lub przyzwolenia innego państwa lub grupy państw, to należy tak skonstruować żądanie, aby to inne państwo znalazło w tym jakąś korzyść dla siebie; 5) niewiązanie się wielostronnymi umowami międzynarodowymi, gdy państwo chce osiągnąć cel, który choćby potencjalnie może stać w sprzeczności z normami prawa międzynarodowego zawartymi w takich umowach; związanie się taką umową może narazić na zarzut łamania prawa międzynarodowego²⁰. Do reguł prakseologii międzynarodowej niezgodnych z prawem międzynarodowym i moralnością międzynarodową autorka zalicza: „w zasadzie metodę faktów dokonanych, zgodnie z którą najpierw osiąga się założony cel (niejako bez względu na jakikolwiek sprzeciw i normy prawa międzynarodowego), a później minimalizuje się negatywne skutki działań. Jako przykłady można wskazać: zajęcie Kuwejtu przez Irak, zajęcie części Cypru przez wojska tureckie”²¹. Warto przy tym dodać, że tak jak w przypadku sposobów erystycznych (o czym także pisał T. Kotarbiński), o ostatecznej kwalifikacji reguły prakseologii międzynarodowej będzie decydowało jej użycie *ad causum*, w konkretnej sytuacji, w określonym stanie faktycznym, niejako wypełnienie jej treścią; wówczas dopiero będzie można orzec ostatecznie, czy dana reguła w danej sytuacji jest zgodna z prawem międzynarodowym, czy stanowi naruszenie norm prawa międzynarodowego.

Równocześnie jednak J. Gilas zauważa, że: „Prawo międzynarodowe nie ogranicza się jednak do zapobiegania szczególnie niebezpiecznym technikom walki, lecz przyczynia się istotnie do wzmocnienia współpracy międzynarodowej, wprowadzając do swego systemu szereg norm dających rękojmię sprawnego działania”²². W pełni należy się z tym zgodzić.

Ciekawie sprawę stawia A. Szpak, pisząc, że: „Reguły prakseologii międzynarodowej dotyczą (tzn. mają większe znaczenie) przede wszystkim państw małych i średnich, gdyż od sprawności ich działań w dużej mierze zależy osiągnięcie przez nie celu. Państwa te – w przeciwieństwie do wielkich mocarstw

²⁰ Tu jako przykład można podać zwłokę Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych w ratyfikacji konwencji haskiej z 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

²¹ A. Szpak, *Stosunki międzynarodowe...*, s. 227–229.

²² J. Gilas, *Prakseologia...*, s. 300. Choć od razu autor ten stawia dyskusyjną tezę, pisząc: „Dla przykładu, prawo międzynarodowe ze względów prakseologicznych uznaje uprzywilejowaną pozycję wielkich mocarstw”; A. Szpak pisze: „wpływ prawa międzynarodowego na moralność międzynarodową przejawia się przy nadawaniu normom prakseologii międzynarodowej charakteru norm prawnych; normy moralne są tu wypierane przez normy prawne (o charakterze prakseologicznym, np. instytucja wielkich mocarstw sprzeczna z zasadą równości państw)”, A. Szpak, *Stosunki międzynarodowe...*, s. 222.

i państw dużych – nie dysponują odpowiednim potencjałem militarnym ani ekonomicznym, stąd też zasady sprawnego działania dla osiągnięcia celu są dla nich szczególnie przydatne”²³. Tylko po części mogę się z tym zgodzić, bowiem przydatność reguł prakseologii międzynarodowej dotyczy tak mocarstw i dużych państw, jak i średnich, i małych; to co je różni, to skala działania i stawianych sobie celów, ale równocześnie i skala problemów, z jakimi się spotykają w stosunkach międzynarodowych²⁴; natomiast wsłuchiwanie się w zalecenia prakseologii jest przydatne uniwersalnie i dotyczy każdego podmiotu, który zamierza podjąć określone celowe i skuteczne działania. Ma jednak rację A. Szpak, że w braku innych narzędzi, reguły prakseologii międzynarodowej winny pozostawać tym, na co zwraca się szczególną uwagę.

W obu tych aspektach, czyli: 1) porządkowania i katalogowania reguł prakseologicznych, tak aby można było ich skutecznie używać oraz 2) wprowadzania norm zapobiegających niebezpiecznym „technikom prakseologicznym” – można podejmować interesujące badania właśnie dzięki narzędziom prakseologii rozumianej jako ogólna nauka o skutecznym działaniu. Co więcej, w punkcie drugim pojawia się kolejny problem prakseologiczny, który dotyczy skuteczności owych norm reglamentujących dane niebezpieczne zachowania w sferze międzynarodowej. To wszystko – i zapewne jeszcze więcej – czyni z prakseologii co najmniej interesujące narzędzie badania, a dalej także ulepszania prawa międzynarodowego oraz twórczego i świadomego uczestniczenia w stosunkach międzynarodowych.

4. W osobnym punkcie można odnieść się do zagadnienia ważnego ze względu na praktykę stosunków międzynarodowych, którym jest protokół dyplomatyczny rozumiany jako zespół zasad i procedur dotyczących form postępowania i zachowania się w stosunkach międzynarodowych, ukształtowany historycznie i przyjęty zwyczajowo, będący jednym z narzędzi wykorzystywanych w realizacji polityki zagranicznej państwa²⁵. Protokół dyplomatyczny,

²³ A. Szpak, *Stosunki międzynarodowe...*, s. 227.

²⁴ Choć T. Kotarbiński pisze, że: „Analogie nie są dowodami” (T. Kotarbiński, *Życie zacnie*, Warszawa 1989, s. 17), to na poparcie stwierdzenia A. Szpak można rzec, że w przypadku rywalizacji fizycznej w sporcie, takim jak zapasy, judo, czy karate, zawodnik, który jest lżejszy, mniejszy, słabszy fizycznie, musi wykazać się lepszą techniką i timingiem, aby pojedynek wygrać, niż zawodnik, który przeważa wagowo. Podobnie więc mocarstwo czy duże państwo ma – generalizując oczywiście – korzystniejszą sytuację, rywalizując w jakiejś sferze z państwem średnim lub małym.

²⁵ Piszę to tym: K. Zeidler, *Protokół dyplomatyczny* [w:] *Leksykon prawa międzynarodowego. 100 podstawowych pojęć*, red. A. Przyborowska-Klimczak, D. Pyć, Warszawa 2012, s. 383–385; zob. szerzej: E. Pietkiewicz, *Protokół dyplomatyczny*, Warszawa 1998; C. Ikonowicz, J.W. Piekarski, *Protokół dyplomatyczny i dobre obyczaje*, Warszawa 2004; T. Orłowski, *Protokół dyplomatyczny. Ceremoniał & etykieta*, Warszawa 2005; S. Sykuna, J. Zajadło (red.), *Leksykon prawa i protokołu dyplomatycznego. 100 podstawowych pojęć*, Warszawa 2011; T. Orłowski, *Protokół dyplomatyczny. Między tradycją a nowoczesnością*, Warszawa 2015; J. Sutor, *Etykieta dyplomatyczna z elementami protokołu i ceremoniałów*, Warszawa 2016; zob. też:

który jest przejawem kurtuazji międzynarodowej, zawiera zalecenia z zakresu organizowania i prowadzenia kontaktów pomiędzy przedstawicielami państw, przygotowywania i przeprowadzania uroczystości o charakterze oficjalnym oraz szerzej właściwego uczestnictwa w kontaktach publicznych. Protokół dyplomatyczny reguluje wiele zagadnień związanych z praktyczną stroną działalności przedstawicieli państw i organizacji międzynarodowych w stosunkach międzynarodowych, obejmując w szczególności zewnętrzne formy działalności dyplomatycznej²⁶.

Warto pamiętać, że na protokół dyplomatyczny składa się kilka zasad pierwszoplanowych (metazasad), w szczególności zasada procedencji (pierwszeństwa)²⁷, która dotyczy kolejności, w jakiej najważniejsze osoby w państwie uczestniczą w oficjalnych uroczystościach i ceremoniach oraz szereg zaleceń szczegółowych wynikających tak z zasad pierwszoplanowych, jak i z reguł ogólnych dotyczących etykiety czy zwyczajnie dobrych obyczajów. Protokół dyplomatyczny służy także zapewnieniu odpowiedniej atmosfery dla kontaktów międzynarodowych, a dzięki ustalonym procedurom pozwala na przewidywalność zdarzeń od strony formalnej, zapewniając zarazem możliwość odpowiedniego zachowania i postępowania. Jeśli zasady protokołu dyplomatycznego nie wynikają wprost z norm prawnych, to i tak winny być przestrzegana w praktyce dyplomatycznej. Wszystko to jest więc uszczegółowieniem pewnych zaleceń formułowanych na gruncie prakseologii – czyli przejściem od prakseologii do prakseologii szczególnej.

Protokół dyplomatyczny w wymiarze praktycznym ma więc charakter normatywny w tym sensie, że składają się na niego wypowiedzi wyznaczające wzorce zachowań (określony adresat w określonych okolicznościach winien jest zachować się w wyznaczony sposób). Tu także w sposób narzucający się jest widoczny praktyczny wymiar prakseologii w ogólności, jak też prakseologii normatywnej w relacji do norm protokołu dyplomatycznego.

5. W ostatniej części warto więc zadać pytanie, dlaczego nie naucza się w wystarczającym zakresie młodych adeptów prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych, tak samo jak w ogóle studentów prawa, podstawowych

K. Bretoni, *Praktyka dyplomatyczna i konsularna*, Kraków 1947; B. Filipowicz, *Ogólne zasady protokołu dyplomatycznego*, Warszawa 1969; J. Sutor, *Leksykon dyplomatyczny*, Warszawa 2005; J. Barcz, B. Libera, *Urzędnik i biznesmen w środowisku międzynarodowym. Wybrane aspekty pragmatyki służbowej*, Warszawa 2007; E. Koczorowski, J. Koziarski, R. Pluta, *Ceremoniał morski i etykieta jachtowa*, Warszawa 2008.

²⁶ Co obejmuje w szczególności znajomość obyczajów obowiązujących w świecie dyplomatycznym, umiejętność odpowiedniego prowadzenia korespondencji i rozmów, urządzania spotkań i przyjęć, posługiwania się biletami wizytowym i wiele innych.

²⁷ Zasada pierwszeństwa łączy się bezpośrednio z jedną z najważniejszych zasad prawa międzynarodowego, jaką jest zasada suwerennej równości państw i winna służyć jej praktycznej realizacji.

zasad skutecznego działania, które – co podkreślałem powyżej – są adaptowalne w niemal wszystkich rodzajach ludzkiej aktywności. Skoro więc postulat profesjonalizacji działań podmiotów profesjonalnych – czyli mówiąc prościej, aby odpowiednie osoby, wypełniając odpowiednie funkcje zawodowe, postępowały w odpowiedni (w rozumieniu najbardziej skuteczny) sposób – to dlaczego nie sięga się do gotowej recepty? Przecież T. Kotarbiński postulował: „by mniej było dookoła objawów bezładu, nieporadności, brakoróbstwa, marnotrawienia czasu, zasobów i energii. Wszystko to gruntuje się na założeniu, że można wiele osiągnąć pod tymi względami przez uświadomienie analityczne treści pojęć i zagadnień, uświadamianych na ogół tylko pocuciowo, oraz przez systematyzację spostrzeżeń i zaleceń, znanych na ogół, lecz uświadamianych zwykle tylko w rozsypanie niejako, przy różnych przypadkowych okazjach”²⁸.

Na koniec jeszcze kilka zdań uszczegółowienia tego właśnie ważnego zalecenia dotyczącego sięgania do dorobku prakseologii w zakresie prawoznawstwa. Wielu prawników o różnorodnej aktywności zawodowej czerpie z prakseologii bądź też – innymi słowy – wykształciło swe prakseologie szczególne. Podajmy tylko dwa przykłady. Jak już podkreśliłem, prakseologia dotyczy wszystkich sfer ludzkiej aktywności, w tym i retoryki, gdzie jakże ważna i badana jest skuteczność działań perswazyjnych²⁹. W innym zaś, szerszym ujęciu, prakseologia dotyczy praktyki prawniczej w ogólności – także w zakresie prawa międzynarodowego i uczestniczenia w stosunkach międzynarodowych – w ramach której to prakseologii prawniczej formułuje się zalecenia dotyczące praktyki prawniczej właśnie.

Kamil Zeidler

INTERNATIONAL PRAXEOLOGY – A REMINDER OF A CERTAIN IDEA

Praxeology is a science of efficient and effective action. Seeking the broadest generalizations referring to all forms of conscious and purposeful action considered for reasons of efficiency, it constructs and justifies practical directives, that is, orders and prohibitions as well as recommendations and warnings, regarding the enhancement of efficiency and the avoidance of its lack in action.

Such a normative system (a set of practical recommendations) is adaptable to all kinds of human activity the goal and value of which is effectiveness. This also applies to international law and international relations, to which Janusz Gilas drew attention in the 1970s.

²⁸ T. Kotarbiński, *Sprawność i błąd (z myślą o dobrej robocie nauczyciela)*, Warszawa 1970, s. 5.

²⁹ Zob.: T. Pszczołowski, *Umiejętność przekonywania i dyskusji*, Gdańsk 1998; J. Jabłońska-Bonca, K. Zeidler, *Prawnik a sztuka retoryki i negocjacji*, wyd. 2, Warszawa 2016.

In regard to both the organization and cataloguing of praxeological rules in international law and international practice for the purpose of their effective use, and the introduction and application of norms preventing dangerous “praxeological techniques” – interesting research can be undertaken thanks to the tools of praxeology understood as a general theory of efficient and effective action.